

REFERENTS DE LA MEMÒRIA AFRO

VIDES QUE INSPIREN

Deborah Ekoka
Mercy Ndumba

**REFERENTS DE LA
MEMÒRIA AFRO**

VIDES QUE INSPIREN

Text:

Deborah Ekoka

Il·lustracions:

Mercy H. Ndumba

Coordinació editorial:

Ana Grau (ISCOD PV)

Deborah Ekoka

Maquetació:

www.projectoscomunicacionvisual.es

Edició:

Deborah Ekoka

Traducció:

Sindicalistas sin Fronteras - ISCOD PV

Versió electrònica disponible en:

www.sumaysigue.org

Primera edició:

Març de 2026

Obra subjecta a llicència Creative Commons

Reconeixement-*NoComercial-*Compartir igual
4.0 Internacional

Untitled © 2026 by Deborah Ekoka and ISCOD
is licensed under CC BY-NC-SA 4.0. To view a
copy of this license, visit

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Aquesta publicació ha sigut realitzada amb el suport financer de la Generalitat Valenciana. El contingut d'aquesta publicació és responsabilitat exclusiva de ISCOD i no reflecteix necessàriament l'opinió de la Generalitat Valenciana.

Aquesta obra està destinada a ús educatiu i no comercial. La seua reproducció parcial o total està permesa sempre que se cite adequadament la font.

**LA NOSTRA MIRADA: PER QUÈ
AQUEST LLIBRE ÉS NECESSARI**

Des de la **Fundació ISCOD-PV (Sindicalistes sense Fronteres)**, creiem que l'educació és el motor més potent per a transformar el món. Però perquè aquesta educació siga real, ha de ser justa i, sobretot, ha de ser completa. Durant massa temps, les nostres aules i els nostres llibres han silenciats històries fonamentals, deixant buits els espills on molts xiquets, xiquetes i joves necessiten veure's reflectits.

Impulsar **“Referents de la Memòria Afro. Vides que inspiren”** no és només un projecte editorial per a nosaltres; és un acte de justícia històrica i un compromís amb els valors que defensem des de 1990: la igualtat, la dignitat i la construcció d'una ciutadania crítica.

Des de ISCOD, la nostra missió és acompanyar aquest treball creatiu perquè arribe a les mans dels qui avui estan construint la seua identitat, recordant-los que la seua història és valuosa, és poderosa i és, també, la història de tots i totes.

Us convidem a deixar-vos inspirar per aquestes vides. Perquè conèixer la nostra diversitat no sols ens fa més savis, ens fa més lliures.

índex

Referents que inspiren

Reina Nzinga..... 8

Eleno de Céspedes 10

Patrice Lumumba12

Cheikh Anta Diop 14

Frantz Fanon 16

Miriam Makeba..... 18

Fela Kuti.....20

Bell Hooks..... 22

Marielle Franco24

María Nsú26

Justo Bolekia.....28

Antumi Toasijé30

Lucía Mbomío.....32

Chimamanda.....34

Ibrahim Traoré.....36

Rita Bosaho.....38

Introducció

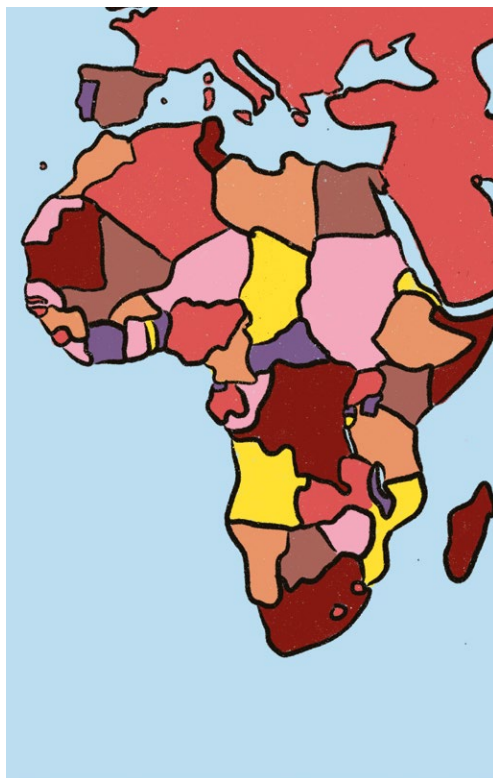
Durant molt de temps, els llibres d'història, les classes en el col·legi i els mitjans de comunicació ens han mostrat sempre els mateixos noms, les mateixes cares, els mateixos referents. I la majoria d'ells eren homes blancs europeus. Com si la resta del món no haguera pensat, no haguera creat, no haguera importat.

Per a les persones africanes i afrodescendents a Espanya, i en molts altres llocs, créixer sense referents propis ha significat créixer sentint que la teua història no importa, que les teues arrels no tenen valor, que no hi ha espills en els quals mirar-te i a més s'han fomentat estereotips negatius sobre les persones negres i amb colors de pell més foscos, sobre com se suposa que han de ser i quins llocs ocupen aquestes persones en la nostra societat. Però també la resta de la societat ha perdut durant molt de temps l'oportunitat de conèixer la riquesa, la diversitat i les contribucions immenses d'Àfrica i de la diàspora africana a la història de la humanitat.

Aquest llibre naix d'aquesta necessitat. Hem reunit aquestes històries perquè creiem que és urgent canviar la narrativa. És hora que els joves afrodescendents sàpien que venen d'una història de talent, resistència, creativitat, intel·ligència i dignitat. I és hora també que tots els i les joves, venguen d'on vinguen, coneguen referents diversos que trenquen amb els estereotips sobre Àfrica i les persones afrodescendents.

Àfrica no és un país, és un continent immens amb 54 països, milers de llengües, cultures diverses i una història que va començar molt abans de l'esclavitud i la colonització, i que continua després d'elles. Àfrica és filosofia, ciència, art, música, literatura, política i revolució. I la diàspora africana (les persones afrodescendents que viuen fora

del continent) ha deixat petjades profundes en cada racó del món, incloent-hi el territori espanyol.

Què trobaràs en aquest llibre?

Et presentem part de la història d'alguns referents les vides dels quals han marcat la història i continuen inspirant avui. Són persones de diferents èpoques, llocs i camps: escriptors, reines, músics, pensadores, cirurgians, polítics, lingüistes, historiadors. Algunes van nèixer fa segles, unes altres viuen ara mateix.

Moltes d'aquestes històries estan connectades amb Espanya. Trobaràs a Eleno de Gespes, un cirurgià afroespanyol del segle XVI que va desafiar totes les normes de la seua època. A Justo Bolekia Boleká, lingüista guineoecuatoriano que des de la Universitat de Salamanca ha defensat les llengües africanes. A María Nsué Angüe, pionera de la literatura africana en espanyol i acadèmica de la RAE. A Antumí Toasijé, historiador que ha descolonitzat la manera en què entenem la presència africana a Europa. A Lucía Asué Mbomío Rubio, periodista afroespanyola que ha obert espais perquè les històries de persones afrodescendents siguin escoltades. I a Rita Bosaho, que va ser la primera diputada negra en l'Estat espanyol.

També coneixeràs figures internacionals les vides de les quals ressonen a tot el món: Nzinga Mbande, la reina guerrera anglesa que va resistir dècades contra la colonització portuguesa. Ibrahim Traoré, el jove president de Burkina Faso el discurs sobiranista del qual està sacsejant el continent africà. Marielle Franco, la política brasilera assassinada per defensar a la seua comunitat. Chimamanda Ngozi Adichie, una narradora les paraules de la qual han ajudat a canviar la manera en què es percep Àfrica i el seu feminisme. Fela Kuti, que va convertir el afrobeat en un crit de llibertat. Miriam Makeba, Mama Africa, la veu de la qual va portar la lluita contra l'apartheid als escenaris del món. Patrice Lumumba, que va somiar amb un Congo lliure. Bell hooks, pensadora que ens va ensenyar que l'amor en totes les seues formes és revolucionari. Cheikh Anta Diop, historiador que va demostrar la centralitat africana en la història humana. I Frantz Fanon, que ens va recordar que la descolonització també és mental.

Cadascuna d'aquestes persones té la seua pròpia història i el seu propi camp, cadascuna ha deixat el seu propi llegat.

Al final del llibre, a més d'aquestes biografies completes, trobaràs més de 35 noms d'altres referents africans i afrodescendents:

escriptors, científics, esportistes, artistes, pensadors. Encara que les seues històries no estan desenvolupades detalladament, volem que sàpies que existeixen, que són ací i que pots investigar més sobre ells si et criden l'atenció.

I per a llegir-ho?

Pots començar per on vulgues. Cada biografia t'obrirà portes cap a temes més amplis: el colonialisme, el racisme, el feminisme, la música com a resistència, la importància de les llengües, la lluita per la independència. Llig-ho sol o comparteix-ho.

L'important és que en acabar-ho sàpies que aquestes persones van existir, que van fer coses extraordinàries i que les seues històries també són la teua història, venges d'on vingues. Conèixer referents diversos ens fa més complets, més crítics, més conscients que el món és molt més ric del que a vegades ens compten.

Al final del llibre trobaràs un mapa d'Àfrica on podràs situar a molts d'aquests referents en el continent. Aquest mapa t'ajudarà a visualitzar la diversitat africana i a entendre que quan parlem d'Àfrica estem parlant d'un univers sencer de cultures, històries i geografies.

Esperem que aquestes vides t'inspiren, et facen pensar, et facen preguntes. I sobretot, que et recorden que la història la construeixen les persones, i que tu també pots ser part d'ella.

Benvingut/a a la memòria afro.

Durant les negociacions amb els portuguesos, en no oferir-li una cadira, va indicar a una de les seues serventes que es disposara per a servir-li de seient, evidenciant així que no estava disposada a acceptar un tracte d'inferioritat.

Reina Nzinga

Nzinga Mbande / Reina i estratega

Angola

Existència contra l'esclavització

Va nèixer al voltant de 1582-1583 en Kabasa, en el regne de Ndongo, a la regió dels mbundu (el que avui és Angola). Era filla del rei de Ndongo, la qual cosa va fer que des de xiqueta assistira a consells de guerra, rituals polítics i aprenguera les tradicions del seu poble. Va créixer amb una formació poc comuna per a una dona en aquesta època, preparant-se sense saber-ho per als reptes que vindrien.

Quan Nzinga creixia, els portuguesos ja havien començat a explorar les costes africanes, a esclavitzar i a pressionar a Ndongo amb peticions de tributs i lliurament de persones esclavitzades. Aquesta situació va marcar la seua joventut: va veure com el seu poble lluitava per mantenir la seua autonomia davant la colonització europea.

En 1622, Nzinga va ser enviada pel seu germà com a ambaixadora davant els colonitzadors portuguesos a Luanda per a negociar la pau. Durant aquesta missió va demostrar una gran habilitat diplomàtica. Fins i tot va acceptar batejar-se amb el nom cristià d'Ana de Sousa com a part de les negociacions. Però això no va significar submissió: va exigir respecte per al seu poble i la seua dignitat.

Poc després, al voltant de l'any 1624 i després de la mort del seu germà, Nzinga va ascendir al tron de Ndongo, convertint-se en reina o "Ngola", títol tradicional de la seua ètnia mbundu. El seu ascens en poder sent dona va suposar una ruptura amb les normes de la seua època.

La conquesta portuguesa i la pressió constant van obligar a Nzinga a liderar una resistència llarga i complexa. En 1631 va prendre el regne pròxim de Matamba, convertint-lo en la seua base de poder i en refugi per als qui fugien de l'esclavitud.

Durant quasi quatre dècades (1624-1663), Nzinga va combinar guerra, diplomàcia i aliances estratègiques. Es va aliar amb guerrers locals, amb pobles rivals dels portuguesos i també amb potències europees com els holandesos per a intentar recuperar territori i neutralitzar l'esclavització. La seua lluita va ser una de les resistències més llargues contra el colonialisme europeu a Àfrica.

Nzinga va morir el 17 de desembre de 1663 en Matamba, després del seu llarg regnat. Encara que anys després, el colonialisme europeu va acabar imposant-se a la regió, la figura de Nzinga va quedar com a símbol de dignitat, resiliència i sobirania africana. En temps moderns la seua memòria ha sigut reivindicada com un dels grans exemples de lluita contra l'esclavitud i el colonialisme, i també com una dona que va trencar amb els rols de gènere de la seua època.

Nzinga Mbande representa el que significa lluitar per l'autonomia, per la dignitat i pel dret a existir com a poble sota les teues pròpies regles.

"Sent home m'he trobat, i en hàbit d'home he viscut i així he de viure."

Eleno de Céspedes

Eleno de Céspedes / Cirurgià

Espanya

Cirurgià mestís i trans que va trencar motles

Eleno de Gespes, a qui durant segles la història va cridar Elena, va nèixer en 1546 en Alhama de Granada. Va arribar al món en un cos de dona, com a persona negra mestissa i a més esclavitzada. La seua mare era una dona negra esclavitzada, i el seu pare, qui també era el seu amo, era Benito de Medina. Als vuit anys li van atorgar la llibertat i li van imposar el nom d'Elena de Gespes, en homenatge a l'esposa morta del seu pare.

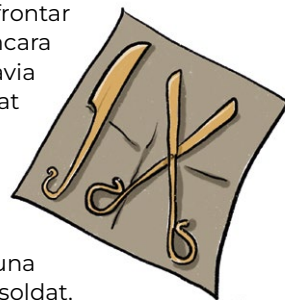
Entre els 15 i 16 anys es va casar amb Cristóbal Lombardo, un obrer de Jaén. Van tenir un fill, al qual Gespes va lliurar a uns veïns a Sevilla i del qual mai va tornar a saber res. Aquest fet va marcar la seua vida i va donar força al seu desig de trencar amb el destí que la societat li havia imposat.

Després de separar-se de Llombard, va decidir refer la seua vida pel seu compte. Va recórrer diferents localitats andaluses, treballant com a sastre i calcetero, oficis en els quals va arribar a destacar. En aquesta època va començar a deixar darrere el nom d'Elena i va començar a identificar-se com Eleno de Gespes. Va participar com a soldat en la Guerra de les Alpujarras, on va consolidar la seua identitat masculina.

Més tard va viatjar a Madrid, on va forjar amistat amb un cirurgià valencià que el va acollir a la seua casa i li va ensenyar cirurgia. Amb el seu talent es va convertir en un professional respectat, treballant a l'hospital de la Cort durant tres anys. Encara que va ser acusat d'exercir sense títol, va tornar a Madrid, es va examinar i va obtenir oficialment dues llicències: una per a sagnar i purgar, i una altra per a practicar cirurgia. Un assoliment extraordinari en una època en la qual quasi ningú que no fora home blanc i de família acomodada podia accedir a aquests estudis.

Als voltants de Madrid va conèixer a María de la Canella. Es van casar en 1585, al poble de Yepes. Però va ser reconegut per persones que ho havien conegut anys abans i ho van denunciar.

Arrestat i traslladat davant la Inquisició de Toledo, entre 1587 i 1589 va enfrontar un procés llarg i violent. Per a defensar-se, va al·legar ser hermafrodita, encara que no va poder demostrar-ho. La Inquisició va concloure que Eleno havia viscut i estimat com a home sense tenir dret a fer-ho. Va ser condemnat a 200 assots i 10 anys de treball forçat en un hospital. Finalment, ho van enviar a l'hospital del Pont de l'Arquebisbe, on es perd el seu rastre històric.

La història d'Eleno de Céspedes és la d'una persona que va buscar la llibertat en un món que no estava preparat per a acceptar-la. Va ser una persona negra, mestissa, ex-esclavitzada, pobra, autodidacta, cirurgià, soldat, sastre, espòs i supervivent. Durant segles se'l va reduir a un "cas mèdic", oblidant que també va viure travessat per la raça. Hui se'l reconeix com una figura clau per a entendre com les identitats de gènere, raça i classe s'han entrecruat al llarg de la història.

"Preferim la llibertat en la pobresa a l'opulència en l'esclavitud."

Patrice Lumumba

Patrice Émery Lumumba / Líder independentista i primer ministre del Congo

República Democrática del Congo

Va somiar un Àfrica lliure

Va nèixer el 2 de juliol de 1925 a Onalua, a la província de Kasai, en el que aleshores era el Congo Belga. Va créixer en una família de l'ètnia tetela, en un territori colonitzat brutalment per Bèlgica, on els congoleesos eren tractats com a mà d'obra explotable i desposseïts de les seues terres i de la seua cultura. Aquella realitat d'opressió va marcar profundament la seua consciència política des de jove.

Va estudiar en escoles missioneres i va treballar com a empleat de correus, però la seua vertadera passió era la política i l'escriptura. Va començar a escriure articles sobre la situació colonial i a organitzar-se amb altres joves congoleesos que somiaven amb la independència. En 1958 va fundar el Moviment Nacional Congolés (MNC), un dels primers partits polítics que defensava la independència i la unitat de tot el Congo, més enllà de les divisions ètniques o regionals.

En 1960, després d'anys de protestes i pressió internacional, Bèlgica va concedir la independència al Congo. Patrice Lumumba es va convertir en el primer Primer Ministre del Congo independent, amb només 35 anys. En el seu famós discurs d'independència, el 30 de juny de 1960, va parlar obertament dels abusos del colonialisme belga, cosa que va incomodar profundament les potències occidentals. Lumumba somiava amb un Congo realment lliure, amo dels seus recursos naturals i sense ingerències estrangeres.

Però el seu mandat va durar només uns mesos. Les potències occidentals, especialment Bèlgica i els Estats Units, veien Lumumba com una amenaça als seus interessos econòmics en un Congo ric en minerals com el coure, l'urani i el coltan, utilitzat per fabricar les bateries dels nostres telèfons mòbils. Amb el suport de Bèlgica i la CIA, es va orquestrar un colp d'estat. Lumumba va ser capturat, torturat i assassinat el 17 de gener de 1961, només set mesos després d'arribar al poder. El seu cos va ser dissolt en àcid per a no deixar rastre.

Malgrat la seua curta vida, Patrice Lumumba es va convertir en un símbol del panafricanisme (una idea que promou la unió i la sobirania del poble negre) i de la lluita anticolonial. Va inspirar generacions de líders africans i moviments d'alliberament en tot el continent. En 2002, Bèlgica va reconèixer oficialment la seua responsabilitat moral en l'assassinat de Lumumba.

Per als joves d'avui, Lumumba representa el coratge de somiar amb la llibertat, d'enfrontar-se a poders que semblen invencibles i de defensar la dignitat del teu poble costi el que costi.

"L'africà que ha entès el nostre missatge no pot continuar sent el mateix."

Cheikh Anta Diop

Cheikh Anta Diop / Historiador i científic

Senegal

Desenterrant la història africana

Nació el 29 de diciembre de 1923 en Thieytou, cerca de Diourbel, Senegal, entonces parte de la África Occidental Francesa colonial. Va nèixer el 29 de desembre de 1923 a Thieytou, prop de Diourbel, al Senegal, que aleshores formava part de l'Àfrica Occidental Francesa colonial. Va créixer en una família wolof musulmana culta, en un ambient on la tradició oral i el coneixement eren molt valorats. Des de jove va mostrar una curiositat insaciable per entendre el passat d'Àfrica.

En 1946 va viatjar a París per continuar els seus estudis superiors. Allí es va matricular a la Sorbona, on va estudiar física, matemàtiques i, posteriorment, història. Però allò que realment obsessionava Cheikh era una pregunta fonamental: quin era el vertader origen de la civilització egípcia i quina relació tenia amb la resta d'Àfrica?

En 1954 va presentar la seua tesi doctoral, titulada *Naciones negras y cultura*, on argumentava —amb evidència lingüística, històrica, arqueològica i antropològica— que l'antic Egipte era una civilització africana negra. Aquella afirmació era revolucionària i profundament incòmoda per a l'acadèmia europea de l'època, que havia construït tota la seua narrativa històrica separant Egipte de la resta d'Àfrica. La tesi va ser rebutjada inicialment per ser considerada “massa controvertida”. No va ser fins a 1960 que finalment va obtenir el doctorat.

Cheikh Anta Diop no era només historiador, també era científic. Va desenvolupar mètodes per mesurar la melanina en les mòmies egípcies per demostrar que molts antics egipcis eren negres. Va establir el primer laboratori de datació per radiocarboni a l'Àfrica, a la Universitat de Dakar. Era un intel·lectual complet: políglota, físic, historiador, antropòleg i activista panafricanista.

La seua obra més influent, *Civilización o barbarie*, publicada en 1981, va consolidar les seues teories sobre la centralitat africana en la història de la humanitat. Argumentava que minimitzar les contribucions africanes a la civilització mundial formava part del projecte colonial de deshumanització. El seu treball va inspirar el moviment afrocentric i continua sent fonamental en els estudis africans.

Cheikh Anta Diop va morir el 7 de febrer de 1986 a Dakar, Senegal. Encara que el seu treball va ser ignorat o atacat per molts acadèmics europeus durant la seua vida, hui és reconegut com un dels intel·lectuals africans més importants del segle XX.

Per als joves, especialment africans i afrodescendents, Cheikh Anta Diop representa la importància de qüestionar les narratives dominants, d'investigar amb rigor i de sentir orgull per la història africana.

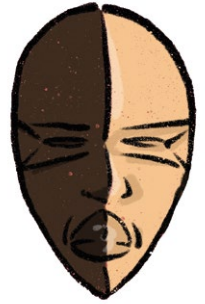

**“Cada generació ha de descobrir la seua missió, complir-la
o traicionar-la.”**

Frantz Fanon

Frantz Omar Fanon / Psiquiatra i pensador

Martinica

L'alliberament comença des de la ment

Va nèixer el 20 de juliol de 1925 a Fort-de-France, Martinica, aleshores colònia francesa al Carib. Va créixer en una família de classe mitjana afrodescendent, en una societat profundament marcada pel colonialisme francès i el racisme. Des de jove va experimentar com el color de la pell determinava el lloc de cada persona en la jerarquia social.

Als 18 anys, en plena Segona Guerra Mundial, es va allistar en l'exèrcit francès per lluitar contra el nazisme. Va ser ferit en combat i condecorat. Però aquella experiència també va ser dolorosa: encara que lluitava per França, continuava sent tractat com un ciutadà de segona per ser negre. Aquella contradicció —lluitar per la llibertat d'uns altres mentre el teu propi poble continua colonitzat— va marcar profundament la seua consciència política.

Després de la guerra va estudiar medicina i psiquiatria a Lió, França. Es va especialitzar en psiquiatria i va començar a treballar en hospitals. Però Fanon no separava la pràctica mèdica de la política: observava com el colonialisme malaltava les persones, com el racisme causava traumes psicològics profunds en els colonitzats. En 1952 va publicar el seu primer llibre, *Piel negra, màscaras blanques*, on analitzava els efectes psicològics del racisme i del colonialisme en la identitat de les persones negres.

En 1953 va ser destinat a Algèria, aleshores colònia francesa, per treballar com a psiquiatra. Allí va ser testimoni de la brutalitat de la colonització francesa i de l'inici de la guerra d'independència algeriana (1954-1962). Fanon va prendre una decisió radical: va renunciar al seu lloc en l'hospital francès i es va unir al Front d'Alliberament Nacional (FLN) algerià. Es va convertir en portaveu, metge de la guerrilla i estrateg polític de la revolució algeriana.

En 1961, mentre lluitava contra una leucèmia, va publicar la seua obra més influent: *Los condenados de la tierra*. En aquell llibre analitzava la violència colonial, la necessitat de la descolonització i la construcció d'un nou humanisme després del colonialisme. El llibre es va convertir en un text fonamental per als moviments d'alliberament de tot el món: a Àfrica, Àsia, Amèrica Llatina i entre els moviments negres dels Estats Units.

Frantz Fanon va morir el 6 de desembre de 1961 a Maryland, Estats Units, on havia viatjat buscant tractament per a la leucèmia. Tenia només 36 anys. Va ser enterrat a Algèria, en territori ja alliberat. Encara que no va viure per veure la independència algeriana (1962), el seu pensament continua inspirant lluites per la llibertat arreu del món.

Per als joves d'avui, Fanon representa la idea que la lliberació no és només política o econòmica, sinó també psicològica i cultural. Ens va ensenyar que el colonialisme no acaba quan baixa una bandera, sinó quan descolonitzem les nostres ments.

“Al meu país, primer em van arrestar perquè era negra. Ara m’arresten perquè cante sobre ser negra.”

Miriam Makeba

Zenzile Miriam Makeba / Cantant i activista

Sud-àfrica

Mama Africa

Va nèixer el 4 de març de 1932 a Johannesburg, Sud-àfrica, en ple règim de segregació racial, l'apartheid. Sa mare era curandera tradicional sangoma, una pràctica que cuida el cos, la ment i l'esperit utilitzant la saviesa ancestral africana. Son pare era mestre. Va passar part de la seua infantesa a la presó amb sa mare, que havia sigut detinguda per vendre cervesa casolana, una activitat il·legal per a les persones negres segons les lleis racistes sud-africanes. Aquella experiència primerenca d'injustícia va marcar la seua vida i la manera d'expressar el seu art.

Des de xiqueta va mostrar un talent natural per al cant. Va començar en el cor de la seua església i més tard va formar part de diversos grups musicals a Johannesburg. En la dècada de 1950 es va unir al grup de jazz The Manhattan Brothers i després va formar el seu propi grup, The Skylarks. La seua veu única i la seua presència escènica la van fer destacar ràpidament en l'escena musical sud-africana.

En 1959 va participar en la pel·lícula antiapartheid *Come Back, Africa*, que es va projectar al Festival de Cinema de Venècia. Aquell fet li va canviar la vida: va quedar exiliada de Sud-àfrica i no va poder tornar durant 31 anys. El govern sud-africà li va cancel·lar el passaport i va prohibir la seua música per considerar-la una amenaça política. Miriam es va establir primer als Estats Units, on la seua carrera va despegar internacionalment.

Va col·laborar amb grans artistes i va actuar en els escenaris més importants del món. Cantava en múltiples llengües africanes i portava els ritmes i tradicions del seu continent a audiències globals. La seua cançó *Pata Pata* es va convertir en un èxit mundial i ha sigut utilitzada en nombrosos anuncis televisius. Però Miriam mai no va deixar d'utilitzar la seua veu per denunciar l'apartheid. Va parlar davant les Nacions Unides i en cada escenari on cantava alçava la veu pel seu poble. Per això la coneixien com "Mama Africa": era la mare musical que portava Àfrica al món i que mai no va oblidar d'on venia.

En 1968 es va casar amb Stokely Carmichael, líder del Partit de les Panteres Negres, alineat amb el moviment Black Power als Estats Units. Això li va portar problemes: va perdre contractes, va ser vigilada pel FBI i finalment va haver d'abandonar els Estats Units. Va viure a Guinea Conakry, on el president Sékou Touré li va oferir refugi. Va continuar cantant per Àfrica, pels drets humans i per l'alliberament del seu poble.

En 1990, després de l'alliberament de Nelson Mandela, finalment va poder tornar a Sud-àfrica. Va ser rebuda com una heroïna nacional. Va continuar cantant fins al final de la seua vida. Va morir el 9 de novembre de 2008, després d'un concert a Itàlia, fent allò que més estimava.

Miriam Makeba va demostrar que l'art pot ser resistència, que la música pot ser una arma política i que la dignitat no es negocia.

“La música és l'arma del futur.”

Fela Kuti

Olufela Olusegun Oludotun Ransome-Kuti / Músic

Nigèria

La música com a arma per a la revolució

Va nèixer el 15 d'octubre de 1938 en Abeokuta, Nigèria. Va créixer en una família polititzada i educada: la seua mare, Funmilayo Ransome-Kuti, era una reconeguda feminista i lluitadora anticolonial, i el seu pare era pastor i educador. Aquest ambient de resistència i consciència política va marcar profundament la seua vida i el seu art.

De jove va ser enviat a Londres per a estudiar medicina, però la seua verdadera passió era la música. Va canviar de carrera i va estudiar en el Trinity College of Music. Allí va formar la seua primera banda i va començar a experimentar amb sons que mesclaven jazz, funk i ritmes tradicionals africans. En els anys 60 va tornar a Nigèria, on la seua música va començar a evolucionar cap a una cosa completament única.

En la dècada dels anys 1970, Fela va crear el afrobeat, un gènere musical revolucionari que combinava jazz, funk, highlife, música yoruba i ritmes africans amb lletres polítiques directes i contundents. Les seues cançons, llargues i hipnòtiques, parlaven de corrupció governamental, colonialisme, explotació i la necessitat que Àfrica recuperara la seua dignitat. Era directe: nomenava els polítics corruptes, criticava a les potències neocolonials i cridava a la resistència.

Fela no sols era músic, era un revolucionari. Va fundar la "República de Kalakuta", la seua casa-comuna a Lagos, que es va declarar independent del govern nigerià. Allí vivia amb la seua banda, les seues esposes (es va casar amb 27 dones el mateix dia, en un acte de desafiament polític i reivindicació de tradicions africanes polígames enfront del colonialisme cultural) i una comunitat d'artistes i persones compromeses.

El govern militar nigerià el veia com una amenaça: va ser arrestat més de 200 vegades, torturat, colpejat, i en 1977 l'exèrcit va atacar Kalakuta, cremant-la fins als fonaments i assassinant a la seua mare.

Malgrat la repressió, Fela mai va callar. Va continuar component, tocant i denunciant fins al final. Els seus concerts eren rituals d'alliberament on la música es convertia en arma política. Usava el seu cos, la seua veu i la seua música per a cridar veritats que el poder volia silenciar.

Fela Kuti va morir el 2 d'agost de 1997 de complicacions relacionades amb la SIDA. El seu funeral va ser massiu: més d'un milió de persones el van acomiadar a Lagos. El seu llegat musical i polític continua viu, inspirant a artistes i persones compromeses a tot el món.

Per als joves d'avui, Fela representa que l'art pot ser revolució, que la música pot canviar consciències i que mai cal doblegar-se davant la injustícia.

“L'amor no comença i acaba tal com creiem que ho fa. L'amor és una guerra, l'amor és créixer. La decisió d'estimar és una dimensió necessària per a l'alliberament.”

Bell Hooks

Gloria Jean Watkins / Pensadora feminista

Estats Units

Amor com a pràctica revolucionària

Va nèixer el 25 de setembre de 1952 en Hopkinsville, Kentucky, en el sud segregacionista dels Estats Units. Va créixer en una comunitat negra treballadora, en una família de classe obrera on les dones eren fortes, però també vivien sota el patriarcat. Des de xiqueta va ser testimoni de com el racisme, el sexisme i la pobresa s'entrecruaven en les vides de les persones al seu voltant.

Va ser una estudiant brillant. Va estudiar literatura anglesa en la Universitat de Stanford i després va obtenir el seu mestratge i doctorat en la Universitat de Califòrnia. Però prompte es va adonar que l'acadèmia tradicional no parlava de les experiències de les dones negres, de les treballadores, dels qui vivien en les interseccions de múltiples opressions. Va decidir llavors escriure les seues pròpies teories.

Va adoptar el pseudònim "bell hooks" (en minúscules, com a decisió política) en honor a la seua besàvia materna, Bell Blair Hooks. Volia que el focus estiguera en les seues idees, no en la seua persona. En 1981 va publicar el seu primer llibre, Potser no soc jo dona?, que es va convertir en un text fonamental del feminisme negre. En ell criticava com el feminisme blanc ignorava les experiències de les dones negres i com els moviments negres ignoraven el sexisme.

Al llarg de la seua vida, bell hooks va escriure més de 30 llibres sobre feminisme, raça, classe, amor, educació, cinema i cultura. La seua obra més coneguda, Tot sobre l'amor, explora com l'amor pot ser una pràctica revolucionària que ens allibere de la dominació. hooks creia profundament que l'amor verdader (que inclou cura, responsabilitat, respecte i coneixement) podia transformar el món.

El que feia especial a bell hooks era la seua manera d'escriure: accessible, clara, sense argot acadèmic innecessari. Volia que les seues idees arribaren a totes les persones, no sols a altres acadèmics. Parlava en universitats, però també en centres comunitaris. Ensenyava a les aules, però també aprenia de les experiències quotidianes de la gent.

Bell hooks va morir el 15 de desembre de 2021 a la seua ciutat natal, deixant un llegat immens. Va ensenyar a generacions que el feminisme ha de ser interseccional, que l'alliberament és col·lectiu i que l'amor radical pot canviar el món.

Per als joves d'avui, bell hooks representa la importància de pensar críticament, de no acceptar les opressions com a naturals i d'entendre que la justícia social també requereix amor i compassió.

“Quants més hauran de morir perquè esta guerra acabe?”

Marielle Franco

Marielle Francisco da Silva / Política i activista

Brasil

Llavors de justícia

Va nèixer el 27 de juliol de 1979 a la Favela da Maré, un dels complexos de favelas més grans de Rio de Janeiro, Brasil. Va créixer en un context de violència policial i abandonó estatal, però també envoltada de solidaritat comunitària i resistència. Des de jove va ser testimoni de com la violència afectava de manera desproporcionada les persones negres i pobres de la seua comunitat.

Als 19 anys es va quedar embarassada de la seua filla Luyara. Eixa experiència la va marcar profundament: va haver d'abandonar temporalment els seus estudis, però va decidir que la seua filla veuria un món diferent. Va reprendre la seua educació i va aconseguir entrar a la universitat, cosa poc habitual per a algú del seu origen. Va estudiar Ciències Socials a la Pontifícia Universitat Catòlica de Rio de Janeiro i posteriorment va obtindre un màster en Administració Pública.

Marielle va començar treballant amb organitzacions comunitàries a la Maré, defensant els drets humans i denunciant la brutalitat policial. Es va convertir en una veu potent contra les execucions extrajudicials que la policia cometia sistemàticament a les favelas. També era feminista i defensora dels drets LGBTQ+. Com a dona bisexual, lluitava pels drets de totes les persones marginades.

En 2016 va ser elegida regidora de Rio de Janeiro pel Partit Socialisme i Llibertat (PSOL), convertint-se en la cinquena regidora més votada. Des d'eixe càrrec, Marielle va denunciar la violència policial, va defensar els drets de les dones negres, va lluitar per l'educació pública i es va oposar a la intervenció militar a Rio. El seu lema era «Eu sou porque nós somos» (Jo soc perquè nosaltres som), que prové del terme africà UBUNTU, de la regió sud, reflectint la seua visió comunitària i col·lectiva.

El 14 de març de 2018, després de participar en un esdeveniment sobre empoderament de dones negres, Marielle va ser assassinada a trets junt amb el seu conductor Anderson Gomes. Tenia només 38 anys. El seu assassinat va commocionar el Brasil i el món. Tot i que s'han arrestat els executors materials, les investigacions assenyalen que va ser un crim polític ordenat per milícies paramilitars vinculades a polítics.

La mort de Marielle no va silenciar el seu missatge. La frase «Marielle Presente!» es va convertir en un crit de resistència arreu del món. Representa la lluita de les dones negres, de les favelas, de totes les persones que es neguen a acceptar la injustícia com una cosa normal.

Per als joves de hui, Marielle és un recordatori que la valentia té un cost, però també que les llavors plantades per qui lluita per la justícia sempre germinen.

“Estem oblidant la cultura nostra per voler ser massa moderns. I ens oblidem que fins als països com el Japó, els que es diuen més avançats, tenen molt arrelada la tradició.”

María Nsué

María Nsué Angüe / Escriptora

Guinea Equatorial / Espanya

Pionera de la literatura africana en espanyol

Va nèixer el 20 d'abril de 1945 en Ebebiyín, a la província de Río Muni, la qual cosa llavors era la Guinea Espanyola. Va passar els primers anys de la seua infància en un llogaret fang, envoltada d'històries orals que marcarien per sempre la seua mirada literària. Quan tenia vuit anys va viatjar amb els seus pares a Madrid, en 1953, en una època en la qual Guinea continuava sent territori espanyol. A Espanya va realitzar els seus primers estudis i va començar a escriure, descobrint que les paraules eren una forma de no oblidar el món del qual provenia i de construir relats.

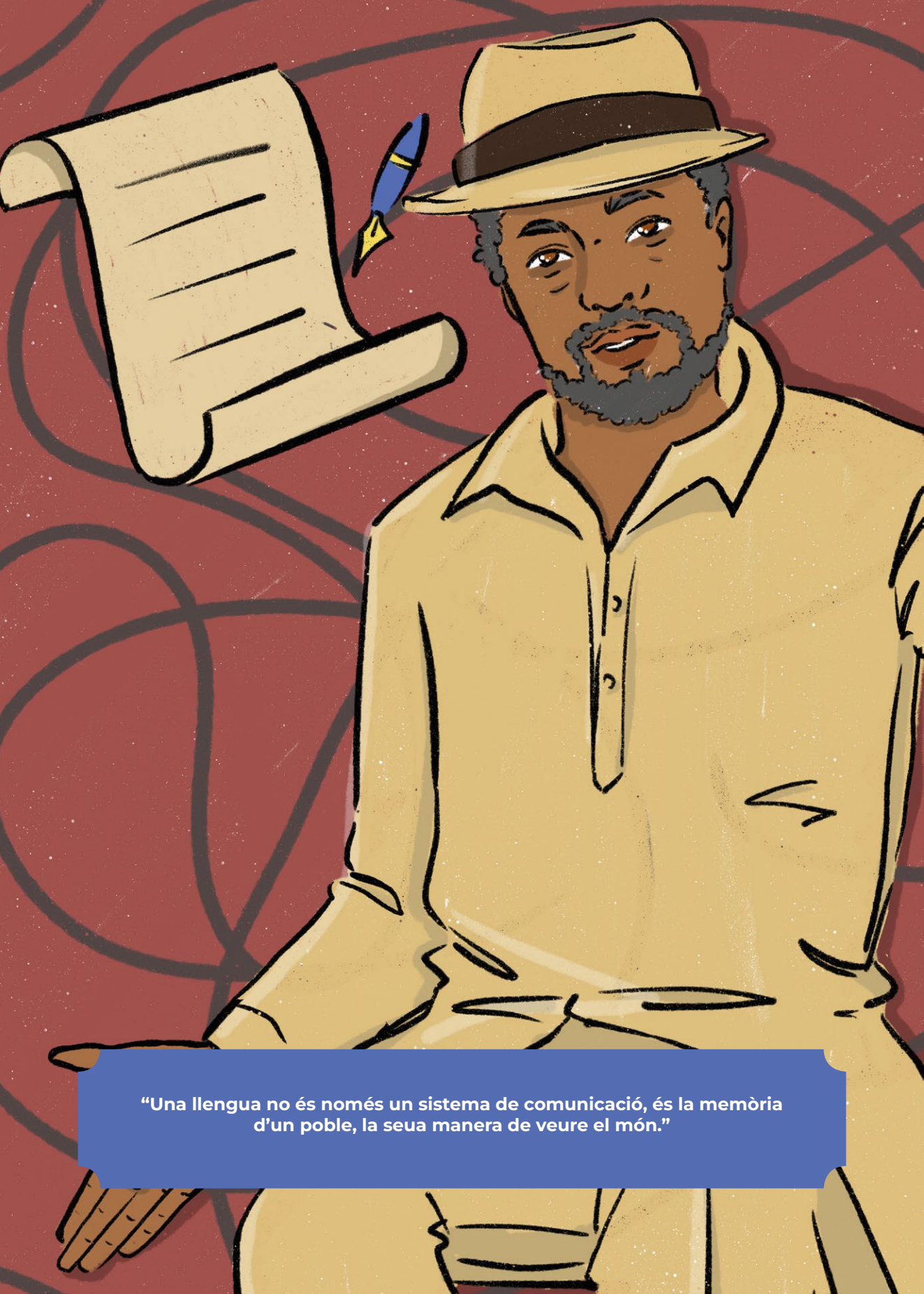
Després de diversos anys en la península, va tornar a Guinea Equatorial. Allí va treballar com a periodista en el Ministeri d'Informació, Premsa i Ràdio. Aquest contacte directe amb la vida cultural i política del país la va acostar encara més a la idea que la literatura podia ser un pont entre les memòries fang, les transformacions socials i els relats de les dones africanes.

En 1985 va publicar Ekomo, considerada la primera novel·la escrita per una dona guineoequatoriana, un llibre fonamental en la literatura africana en llengua espanyola. En Ekomo, Nsué narra la vida d'una dona d'ètnia fang que s'enfronta a les tradicions, a la mort del seu marit i als límits imposats per la seua comunitat. La novel·la combina un llenguatge poètic amb les estructures de l'oralitat fang. Amb el pas dels anys, Ekomo es va convertir en una obra de referència on els lectors trobaven una veu pròpia, arrelada en les tradicions africanes.

A més de novel·lista, María Nsué va ser autora de contes, articles i poemes. Va participar en nombroses trobades, conferències i projectes culturals, inclòs el programa infantil "Bía-Bía", dedicat a transmetre als més xicotets la riquesa de les històries tradicionals. En 2015 va ser nomenada Acadèmica Corresponent de la Reial Acadèmia Espanyola a Guinea Equatorial, un reconeixement a la seua labor literària i al seu compromís amb la llengua i la cultura.

María Nsué Angüe va morir al gener de 2017, a la seua casa de Malabo, just quan començava a créixer l'interès per la literatura equatoguineana i africana en espanyol. El seu llegat roman com el d'una pionera que va obrir camins, una narradora que va defensar sempre la memòria, la cosmovisió fang i la importància que les dones contenen les seues pròpies històries.

“Una llengua no és només un sistema de comunicació, és la memòria d’un poble, la seua manera de veure el món.”

Justo Bolekia

Justo Bolekia Boleká / Lingüista i escriptor

Guinea Equatorial / Espanya

Guardià de llengües

Va nèixer el 13 de desembre de 1954 a Santiago de Baney, a l'illa de Bioko, Guinea Equatorial. Va créixer en una família de l'ètnia bubi, parlant la seua llengua materna i també l'espanyol, en un país que llavors encara era colònia espanyola. Des de xiquet va mostrar una curiositat especial per les paraules, per com es construeixen els idiomes i per les històries que les llengües guarden sobre els pobles.

Va realitzar els seus primers estudis a Guinea Equatorial, però en 1974 va arribar a Espanya amb una beca per a continuar la seua formació universitària. Va estudiar Filologia Hispànica en la Universitat de Salamanca, on es va especialitzar en lingüística. Més tard va obtenir el seu doctorat, convertint-se en un dels primers lingüistes guineoequatorians a aconseguir aquest nivell acadèmic.

Durant dècades, Justo Bolekia ha sigut Catedràtic del Departament de Filologia Francesa de la Universitat de Salamanca, on ha format a generacions d'estudiants en lingüística, literatura i cultures africanes. Però la seua labor va molt més allà de la docència: ha dedicat la seua vida a investigar, documentar i defensar les llengües africanes, especialment les llengües bantús i en particular el bubi, la seua llengua materna.

Ha publicat nombrosos llibres i articles acadèmics sobre lingüística africana, literatura guineoequatoriana i la relació entre llengua i identitat. El seu treball ha sigut fonamental perquè les llengües africanes siguen estudiades amb el mateix rigor i respecte que les llengües europees. També ha sigut un pont entre l'acadèmia espanyola i les realitats culturals africanes, mostrant que l'espanyol a Àfrica té les seues pròpies característiques i riqueses.

A més de lingüista, Justo Bolekia ha participat en conferències, projectes culturals i ha sigut assessor en temes de diversitat lingüística i cultural, especialment sobre la presència de Guinea Equatorial a Espanya i el reconeixement de la comunitat afrodescendent.

Per als joves, especialment per als afrodescendents a Espanya, Justo Bolekia representa la importància de mantenir vives les llengües i cultures d'origen, de sentir orgull per les arrels i d'entendre que la diversitat lingüística és un tresor que hem de protegir.

"No es tracta només d'afegir a Àfrica en la història europea, sinó d'entendre que Europa mai es pot explicar sense Àfrica."

Antumi Toasijé

Antumi Toasijé Pallas / Historiador

Colòmbia / Espanya

Descolonitzant la història

Va nèixer el 13 de novembre de 1969 a Bogotá, Colòmbia. Amb arrels africanes, europees i natiu-americanes, va desenvolupar quasi tota la seua vida acadèmica i professional a Espanya. Des de jove va sentir la necessitat de cercar històries que no sempre apareixien en els llibres: les de la presència africana a Espanya i Europa al llarg dels segles.

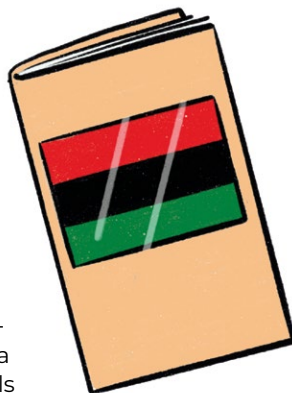
Durant els seus estudis en la Universitat de les illes Balears, va fundar un grup dedicat a investigar i visibilitzar les aportacions africanes en la història europea, un espai pioner per a pensar la història des d'altres llocs. Amb el temps es va convertir en investigador, professor i activista, treballant temes com la presència africana des de la prehistòria, la resistència enfront de la colonització europea, els orígens del racisme i els moviments antiracistes.

També ha sigut un referent en idees com el panafricanisme i la afrocentricitat en territori espanyol, que reivindiquen la centralitat de les cultures africanes i la unitat de la diàspora. Durant molts anys va dirigir a Madrid el Centre Panafricà, un espai cultural, social i polític que es va convertir en un punt de trobada per a la comunitat afrodescendent i per als qui cercaven comprendre millor la història i les realitats africanes. Des d'allí va organitzar tallers, xarrades, publicacions i activitats que van marcar a tota una generació.

Entre 2020 i 2022 va ser una de les figures principals del Consell per a l'Eliminació de la Discriminació Racial o Ètnica, on va treballar per a millorar les polítiques públiques i defensar els drets de les persones racialitzades a Espanya.

Antumi no sols investiga, sinó que també escriu. Té publicats tres llibres d'assaig sobre història, identitat i pensament africà, a més d'una novel·la en la qual explora temes de memòria, diàspora i espiritualitat. El seu treball ha ajudat al fet que moltes persones joves descobrisquen que la història sempre pot contar-se d'una altra manera i que el coneixement també és una manera de transformar el món.

Per als joves d'avui, Antumi representa la importància de qüestionar el que ens ensenyen, de cercar les veus silenciades i d'entendre que la nostra identitat està profundament connectada amb la història.

“Que es tinga en compte la perspectiva de raça, d'igual mode que es té en compte la de gènere, perquè potser et contarem que és la teua, però que tu mai has vist.”

Lucía Mbomio

Lucía Asué Mbomio Rubio / Periodista

Guinea Equatorial / Espanya

Amplificant veus de persones africanes i afrodescendents

Lucía Asué Mbomio Rubio va nèixer el 27 de setembre de 1981 en Alcorcón, Madrid, filla de pare guineoecuatoriano d'ètnia bubi i mare espanyola segoviana. Va créixer entre dues cultures, experimentant des de xiqueta el racisme en una Espanya que no reconeixia la seua diversitat, alguna cosa que va marcar la seua consciència i el seu futur treball.

Va estudiar Periodisme en la Universitat Complutense de Madrid, especialitzant-se en comunicació audiovisual. Va començar la seua carrera en programes com a Llistes de carrers Viatgeres, però prompte va comprendre que les veus africanes i afrodescendents brillaven per la seua absència en els mitjans espanyols, una invisibilitat no casual, sinó estructural. Decidida a canviar aquesta realitat, va crear Ningú ens ha donat vela en aquest enterrament, un espai en YouTube, que avui s'ha convertit en un pòdcast on visibilitza experiències afrodescendents a Espanya, desmuntant estereotips i obrint converses necessàries sobre racisme, identitat i pertinença. També va impulsar Fromayores, projecte dedicat a arreplegar i dignificar les històries de persones majors africanes a Espanya, posant en valor aquestes veus pioneres enfront del tracte que reben a Occident, on moltes vegades acaben en asils o en soledat, tan diferent del pes que tenen en les seues societats d'origen. Aquest projecte ha rebut el premi ODA a la millor creació de nous mitjans. Actualment treballa en el programa "Aquí la Tierra" de Televisió Espanyola.

Com a escriptora, en 2017 va publicar "Les que es van atrevir", sis relats sobre dones blanques casades amb homes equatoguineans en els últims anys de la colònia espanyola. En 2018 va publicar la seua primera novel·la, Filla del camí, sobre la cerca d'identitat d'una protagonista a qui a Espanya es qüestiona constantment la seua pertinença pel seu color de pell. La seua última novel·la, Terra de Llum (2025), narra la història d'una jove equatoguineana que arriba a Espanya amb el somni de ser dissenyadora de moda i acaba atrapada en treballs precaritzats, reflectint la realitat de molts immigrants africans sense regularitzar que malviuen en els hivernacles.

Lucía participa en xarrades, conferències, televisió i ràdio desmuntant estereotips i defensant la necessitat de visibilitzar les nostres realitats. El seu treball ha sigut fonamental perquè moltes persones afro troben referents i sàpien que les seues experiències són vàlides i compartides, representant la importància de contar les nostres pròpies històries sense esperar permís per a existir.

“El problema amb els estereotips no és que siguin falsos, sinó que són incomplets.”

Chimamanda

Chimamanda Ngozi Adichie / Escriptora

Nigèria

Narradora d'històries

Va nèixer el 15 de setembre de 1977 en Enugu, Nigèria, en una família de l'ètnia igbo. Va créixer envoltada de relats, llibres i converses sobre educació: el seu pare era professor universitari i la seua mare treballava en la mateixa institució. Allò va marcar la seua curiositat, el seu amor per la lectura i el seu desig de comptar narratives pròpies. Sent adolescent ja editava revistes escolars i somiava amb convertir-se en escriptora.

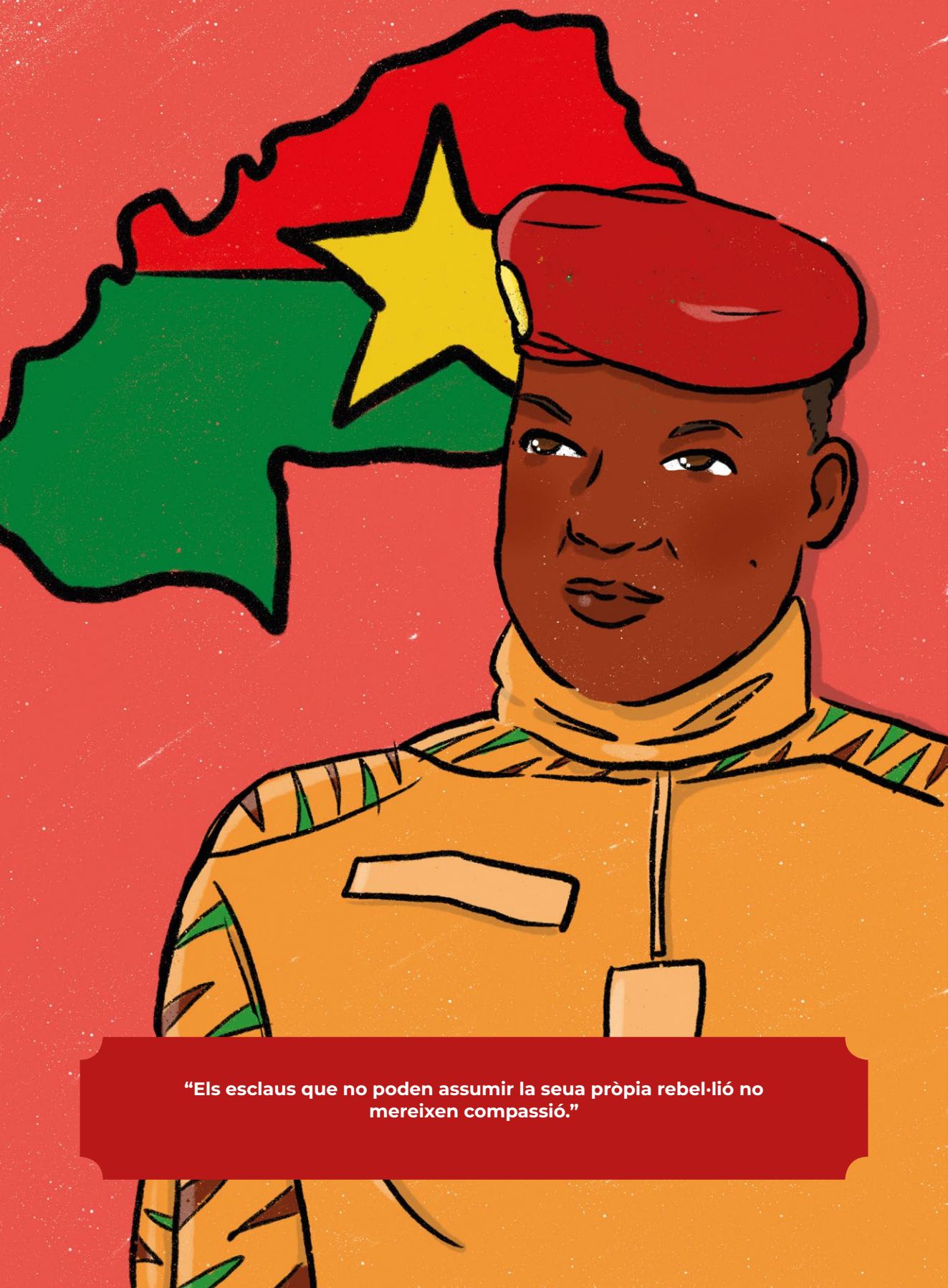
Als 19 anys es va mudar als Estats Units per a continuar la seua formació. Va estudiar Comunicacions i Ciències Polítiques, i més avant va obtenir un mestratge en escriptura creativa. Viure entre Nigèria i els Estats Units li va permetre desenvolupar una mirada crítica sobre la identitat, el racisme, la migració i el gènere: temes que es convertirien en el centre de la seua obra literària.

Chimamanda va començar publicant poemes i relats curts, però prompte es va consolidar com una de les veus literàries contemporànies més influents d'Àfrica i del món. Les seues novel·les, com *La flor porpra* i *Americanah*, han sigut traduïdes a més de trenta idiomes i han rebut premis internacionals. Les seues narratives parlen de família, identitat, migració i amor, mentre qüestionen els estereotips sobre Àfrica i sobre les dones africanes.

A més d'escriptora, Chimamanda és una figura clau del feminisme africà contemporani. El seu discurs TED "Per què tots hauríem de ser feministes" es va tornar viral i va canviar la manera en què moltes persones entenen la igualtat de gènere. Parla amb claredat, humor i sinceritat sobre els rols imposats a les dones i la necessitat d'un món més just per a tots. La seua manera pròxima i directa de comunicar ha fet que molts joves s'acosten al feminisme sense prejudicis.

Per als joves d'avui, la seua trajectòria és un recordatori que la identitat és una força, que la creativitat té un impacte real en el món i que comptar les nostres pròpies narratives pot canviar ments i obrir camins.

“Els esclaus que no poden assumir la seua pròpia rebel·lió no mereixen compassió.”

Ibrahim Traoré

Ibrahim Traoré / Militar i president de Burkina Faso

Burkina Faso

Nova generació africana

Va nèixer el 14 de març de 1988 en Bondokuy, un poble rural de Burkina Faso. Va créixer en una família modesta en el cor del Sahel africà. Des de jove va ser testimoni de les dificultats que enfrontava el seu país: la falta de serveis bàsics i una creixent inseguretat causada per grups armats gihadistes que operaven a la regió.

Va estudiar geologia en la Universitat d'Ouagadougou, però va decidir unir-se a l'exèrcit nacional en un moment en què Burkina Faso enfrontava una crisi de seguretat greu. Es va formar com a militar i ràpidament va ascendir en les files, destacant-se en operacions contra grups terroristes en el nord del país. Els seus companys ho descriuen com un soldat compromès, pròxim a la seua tropa i crític amb la corrupció que veia en les altes esferes militars.

El 30 de setembre de 2022, amb tot just 34 anys, Traoré va liderar un colp d'estat que va comptar amb suport popular i que va enderroc al govern del tinent coronel Paul-Henri Sandaogo Damiba, qui a penes vuit mesos abans també havia arribat al poder mitjançant un colp. Traoré i altres oficials joves van justificar la seua acció argumentant que el govern anterior havia fracassat a protegir la població dels atacs terroristes i que la població civil continuava morint mentre els recursos es malgastaven.

Com a president de la transició, Traoré ha adoptat un discurs fortament sobiranista i panafricanista, recolzat per amplis sectors de la població burkinesa. Ha qüestionat la presència militar francesa a Burkina Faso i al Sahel, expulsant les tropes franceses del país i cercant noves aliances. El seu missatge ressona especialment entre joves africans: parla de recuperar els recursos naturals d'Àfrica per als africans, de trencar amb el neocolonialisme i de construir una Àfrica autodeterminada.

Traoré vesteix uniforme militar, viu de manera austera i es presenta com un líder diferent, pròxim al poble. Els seus discursos, sovint improvisats, critiquen obertament a les antigues potències colonials i defensen la dignitat africana. Compta amb un important suport popular, especialment entre la joventut que veu en ell una ruptura amb les elits polítiques tradicionals.

No obstant això, el seu lideratge també enfronta desafiaments enormes: la inseguretat continua, l'economia és fràgil i les aliances militars amb altres països generen dubtes sobre la verdadera sobirania. El camí que proposa és incert i complex, i només el temps dirà si les seues promeses es converteixen en canvis reals per al poble burkinès.

Per a molts joves africans, especialment a Àfrica Occidental, Traoré representa una nova generació que no accepta les regles del passat, que qüestiona les intrusions estrangeres i que cerca camins propis per al desenvolupament africà.

“Hi ha un teixit social de persones racialitzades que no som blanques i que som espanyoles. Els nostres xiquets ens pregunten: per què no estem en els llibres d’història?”

Rita Bosaho

Rita Gertrudis Bosaho Gori / Política i sanitària

Guinea Equatorial / Espanya

Primera diputada negra en el Congrés

Va nèixer el 13 de gener de 1965 en Santa Isabel (Malabo), Guinea Equatorial. Va arribar a Espanya sent xiqueta i va créixer a Alacant, on la seua família es va establir cercant millors oportunitats. Des de molt jove va experimentar el racisme quotidià i les dificultats de ser afrodescendent en una Espanya que no sempre reconeixia la seua diversitat. Aquestes experiències van marcar profundament la seua consciència i el seu desig de treballar per un món més just.

Va estudiar Història en la Universitat d'Alacant, on es va especialitzar a entendre com es construeixen les identitats i les relacions de poder. Més tard va obtenir un Màster en Identitats i Integració a l'Europa Contemporània i va desenvolupar la seua tesi doctoral sobre l'impacte de la colonització europea a Àfrica. La seua formació acadèmica li va permetre analitzar amb profunditat les arrels històriques del racisme i la desigualtat que veia al seu voltant.

Durant més de vint anys va treballar com a tècnic auxiliar sanitari en la sanitat pública, un treball que la va mantenir en contacte directe amb les realitats de les persones més vulnerables. Però Rita mai va separar el seu treball del seu compromís social: va participar activament en la Plataforma Feminista d'Alacant i va col·laborar amb l'ONG Projecte Cultura i Solidaritat. Fins i tot va viatjar a Hondures per a treballar amb dones de Tegucigalpa en la defensa dels seus drets i causes socials, especialment en la lluita contra la violència de gènere.

En 2014 va decidir fer un pas més i es va unir a Podem Alacant. En les eleccions generals de 2015 va ser cap de llista per Alacant en la coalició Compromís-Podem-És el moment. En 2016 va aconseguir un escó en el Congrés dels Diputats, convertint-se en la primera persona negra en la història democràtica espanyola a ser diputada. La seua arribada al parlament no va ser només simbòlica, va ser política: va portar al debat parlamentari temes que havien sigut invisibilitzats durant dècades, com el racisme institucional, la situació de les empleades de la llar i la necessitat de polítiques públiques contra la discriminació racial.

Durant el seu mandat com a diputada (2016-2019), Rita va treballar per a visibilitzar les veus de les comunitats racialitzades i defensar polítiques d'igualtat real. Al gener de 2020 va ser nomenada Directora General d'Igualtat de Tracte i Diversitat Ètnic-racial, un càrrec adscrit al Ministeri d'Igualtat. Des d'aquest lloc ha treballat per a desenvolupar polítiques públiques concretes contra el racisme i per la igualtat de tracte.

La trajectòria de Rita Bosaho representa la importància de la representació política, però també el compromís de tota una vida amb les comunitats més vulnerables. Va demostrar que és possible combinar el treball en la sanitat, el feminisme, la cooperació internacional i la política per a transformar la realitat.

Per als joves afrodescendents a Espanya, Rita Bosaho és un referent que va demostrar que és possible arribar a espais de poder sense renunciar a les teues arrels ni als teus principis.

Arrels geogràfiques

Reina Nzinga

Angola

Marielle Franco

Brasil

Eleno de Céspedes

Espanya

María Nsué

Guinea Equatorial / Espanya

Patrice Lumumba

Rep. Democràtica del Congo

Justo Bolekia

Guinea Equatorial / Espanya

Cheikh Anta Diop

Senegal

Antumi Toasijé

Colòmbia / Espanya

Frantz Fanon

Martinica

Lucía Mbomío

Guinea Equatorial / Espanya

Miriam Makeba

Sud-àfrica

Chimamanda

Nigèria

Fela Kuti

Nigèria

Ibrahim Traoré

Burkina Faso

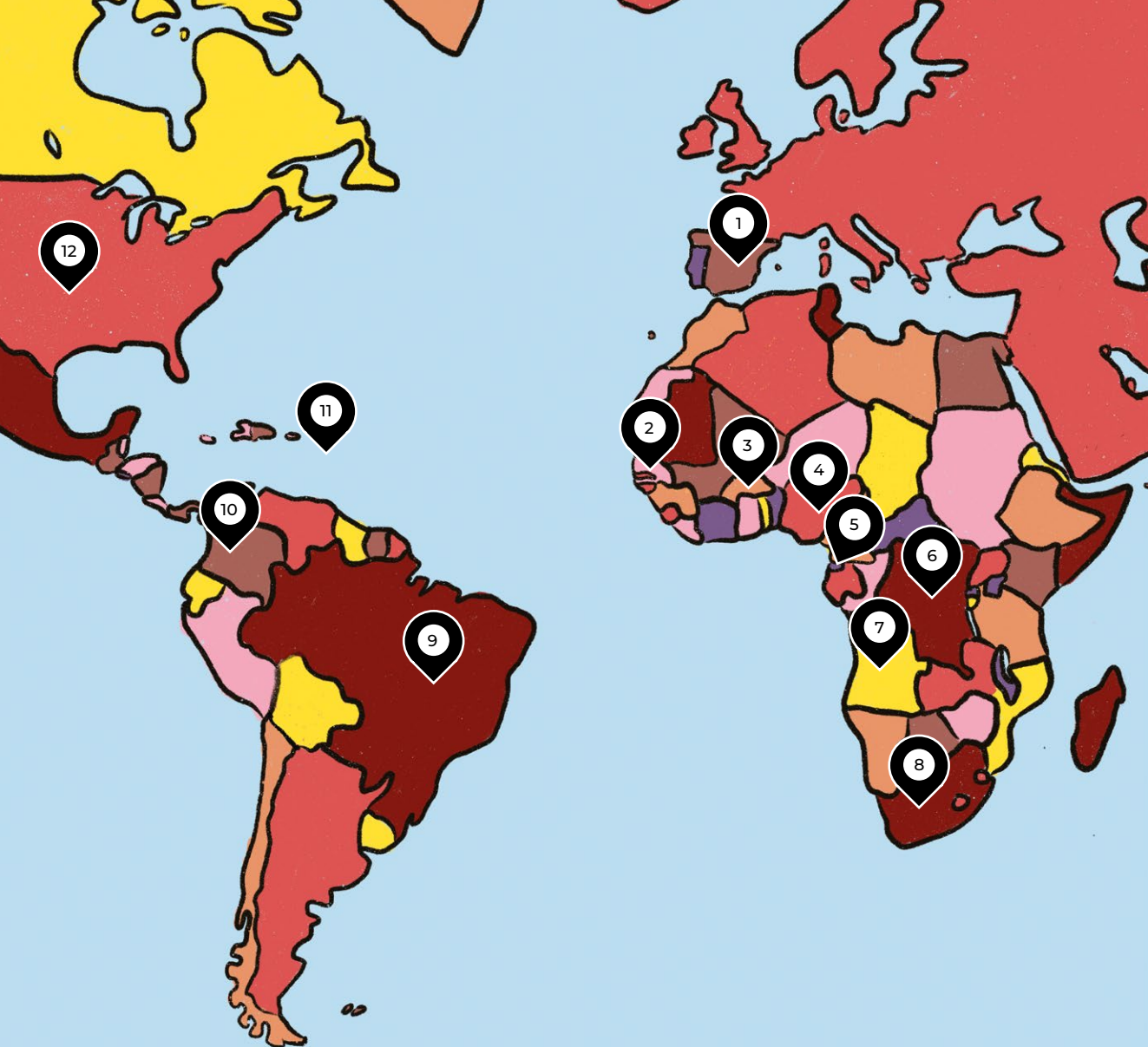
Bell Hooks

Estats Units

Rita Bosaho

Guinea Equatorial / Espanya

Espanya

Guinea Equatorial

Brasil

Senegal

Rep. Democràtica
del Congo

Colòmbia

Burkina Faso

Angola

Martinica

Nigèria

Sud-àfrica

Estats Units

Coneix més persones extraordinàries

...

Agnes Essonti Luque (1996, Barcelona, Espanya) - Artista visual i curadora. Va estudiar fotografia a Londres i Madrid, i el seu treball explora la connexió ancestral, la memòria i les identitats afrodiaspòriques a través del menjar. Camerun/Espanya.

Agostinho Neto - Antonio Agostinho Net (1922, Icolo e Bengo, Angola - 1979, Moscou, URSS) - Mèdic, poeta i polític. Primer president d'Angola (1975-1979). Líder del MPLA en la guerra d'independència contra Portugal. Conegut com el "poeta major" d'Angola. Angola.

Alphonse Arcelin (1936, Miragoane, Haití - 2009, Espanya) - Mèdic i regidor del PSC a Cambrils (Catalunya). Va liderar la campanya internacional (1991-2000) per a retirar del Museu Darder de Banyoles el cos dissecat d'un home africà conegut com "El Negre de Banyoles" i repatriar-lo a Àfrica. Haití/Espanya.

Amílcar Cabral - Amílcar Lopes dona Costa Cabral (1924, Bafatá, Guinea Bissau - 1973, Conakry, Guinea) - Enginyer agrònom, escriptor i líder revolucionari. Fundador i secretari general del PAIGC (Partit Africà per a la Independència de Guinea i Cap Verd). Teòric fonamental del panafricanisme i la descolonització africana. Assassinat en 1973. Guinea Bissau/Cap Verd.

Ana Peleteiro Compaoré (1995, Ribeira, Espanya) - Atleta de triple salt, medallista olímpica i europea. Guinea Equatorial/Espanya.

Assata Shakur - Joanne Deborah Byron (1947, Nova York, els Estats Units - 2025, l'Havana, Cuba) - Membre del Black Panther Party i del Black Liberation Army. Condemnada en 1977, va escapar de presó en 1979. Va viure exiliada a Cuba des de 1984, on Fidel Castro li va atorgar asil polític. Els Estats Units/Cuba.

Astrid Jones (Madrid, Espanya) - Cantant, actriu i compositora d'origen equatoguineano. Fundadora de Astrid Jones & The Blue Flaps (soul, jazz, reggae, funk). Va interpretar a Tina Turner en "Tina, el musical" i ha aparegut en diverses sèries. Guinea Equatorial/Espanya.

Bianca Batlle Nguema (1980, Barcelona, Espanya) - Pintora i artista visual especialitzada en retrats de dones afrodescendents. Va estudiar a l'Escola Eina i a l'Escola d'Art da Vinci a Barcelona. Premi a Artista Minoritària per les Nacions Unides. Guinea Equatorial/Espanya.

Boniface Ofogo Nkama (1966, Bogondo, Camerun) - Escriptor, narrador oral i doctor en Filologia Hispànica. Especialista en tradició oral africana. Camerun/Espanya -França.

Càndida Jiménez Huelva (1845, Luanda, Angola - 1951, El Puerto de Santa María, Espanya) - Coneguda com a "Càndida la Negra". Última esclava coneguda a Andalusia i una de les últimes a Espanya. Va viure lliure molts anys. Angola/Espanya.

Carlota Machado (segle XIX, probablement Angola - 1843, Matances, Cuba) - Va liderar la rebel·lió d'esclaus de l'enginy Triumvirat al novembre de 1843. Torturada i executada. L'operació militar cubana a Angola (1975-1991) va portar el seu nom en el seu honor. Angola/Cuba.

Chinua Achebe - Albert Chinualumogu Achebe (1930, Ogidi, Nigèria - 2013, Boston, els Estats Units) - Escriptor, poeta i crític literari. Autor de *Things Fall Apart* (Tot s'enfonsa), una de les novel·les més importants de la literatura africana. Considerat el "pare de la literatura africana moderna". Nigèria/Estats Units.

Concha Buika - María Concepción Balboa Buika (1972, Palma, Espanya) - Cantant. Fusió de flamenc, soul, jazz i ritmes africans. Guanyadora del Grammy Llatí. Guinea Equatorial/Espanya.

*La imatge de la portada està inspirada en ella.

Djamila Ribeiro - Djamila Taís Ribeiro dos Santos (1980, Santos, el Brasil) - Filòsofa, escriptora i feminista negra. Màster en Filosofia Política per la UNIFESP. Membre de l'Acadèmia Paulista de Lletres. El Brasil.

Donato Ndongo - Bidyogo (1950, Niefang, Guinea Equatorial) - Escriptor, periodista i historiador. Exiliat polític. Va ser delegat d'EFE a Àfrica central i director del Centre d'Estudis Africans de la Universitat de Múrcia. Guinea Equatorial/Espanya.

El Chojin - Domingo Antonio Edjang Moreno (1977, Torrejón de Ardoz, Espanya) - Raper, compositor i escriptor. Rècord Guinness (2008) per rapear 921 síl·labes en un minut. Membre de l'Alt Consell de les Comunitats Negres a Espanya. Guinea Equatorial/Espanya.

Elvira Dyangani Ose (1974, Còrdova, Espanya) - Curadora d'art i directora. Primera dona i primera persona afrodescendent a dirigir el MACBA (2021). Llicenciada en Història de l'Art per la UAB. Excuradora de la Tate Modern. Professora en Goldsmiths, Universitat de Londres. Guinea Equatorial/Espanya.

Frank T - Franklin Tshimini Nsombolay (1973, Kinshasa, República Democràtica del Congo) - Raper pioner de l'hip hop espanyol. Membre fundador del Club dels Poetes Violents. República Democràtica del Congo/Espanya.

Graderia Kilomba (1968, Lisboa, Portugal) - Escriptora, psicòloga, teòrica i artista interdisciplinària. Treballa sobre memòria, trauma, gènere, racisme i postcolonialisme. Doctora en Filosofia. Professora en la Humboldt-Universität zu Berlin. Portugal/Angola/Sao Tomé i Príncepe/Alemanya.

Inongo vaig veure-Makomè (1948, Kribi, Camerun) - Escriptor, contista i dramaturg. Autor d'Espanya i els negres africans. Inspirat en la tradició oral africana. Camerun/Guinea Equatorial/Espanya.

Jimmy Castro Vioque (1987, Madrid, Espanya) - Presentador i actor. Presentador de Club Disney i Zon@ Disney (2000-2007). Actor en diferents sèries. Primer actor negre a protagonitzar un muntatge en la Companyia Nacional de Teatre Clàssic. Nigèria/Espanya.

Juan de Pareja (1606, Antequera, Espanya - 1670, Madrid, Espanya) - Pintor del Segle d'Or espanyol, esclavitzat i posteriorment alliberat per Diego Velázquez. Espanya.

Juan Garrido (c. 1480, Àfrica Occidental - 1550, Mèxic) - Conqueridor i primer africà lliure documentat a Amèrica. Va participar en la conquesta de Mèxic amb Hernán Cortés. Àfrica/Portugal/Espanya/Mèxic.

Juan Latino (c. 1518, en alguna part d'Àfrica - 1596, Granada, Espanya) - Humanista, poeta i primer catedràtic negre d'Europa, especialitzat en Gramàtica i Llengua Llatina en la Universitat de Granada. Àfrica/Espanya.

Juan Tomás Ávila Llorer (1966, Malabo, Guinea Equatorial) - Escriptor més traduït de Guinea Equatorial. Exiliat a Espanya des de 2011 després d'una vaga de fam contra el règim. Protagonista del documental L'escriptor d'un país sense llibreries. Guinea Equatorial/Espanya.

Léonora Miano (1973, Douala, Camerun) - Escriptora, dramaturga i assagista. Va encunyar el terme "afropeo". Autora de més de vint llibres sobre experiències africanes i afrodescendents. Camerun/França.

Luc André Diouf Diop (1965, Joal-Fadiouth, el Senegal) - Polític i sindicalista. Diputat del PSOE en el Congrés espanyol. Va arribar a Espanya en 1992. Va treballar 17 anys en CCOO. Primer diputat d'origen senegalès en el Congrés espanyol. El Senegal/Espanya.

Marcus Garvey - Marcus Mosiah Garvey Jr. (1887, Saint Ann's Bay, Jamaica - 1940, Londres, el Regne Unit) - Líder panafricanista. Fundador de la UNIA (1914) i del moviment "Back to Africa". Jamaica/Estats Units/Regne Unit.

Mariama Bâ (1929, Dakar, el Senegal - 1981, Dakar, el Senegal) - Escriptora i feminista. Autora d'Una tan llarga carta, obra fonamental del feminisme africà. Defensora de l'educació de les xiquetes. El Senegal.

Marga Mbande (Barcelona, Espanya) - Cantant, compositora i activista cultural d'origen guineoequatoriano (ètnia kombe). Membre del grup Dlux (2003-2012). Fundadora de Afrolab Basement. Guinea Equatorial/Espanya.

Mbuyi Kabunda Badi (1955, Lubumbashi, República Democràtica del Congo - 2022, Madrid, Espanya) - Politòleg, professor i investigador africanista. Doctor en Ciències Polítiques per la UCM. President de l'Associació Espanyola de Africanistas. Autor de diversos llibres. República Democràtica del Congo/Espanya.

Minna Salami (1978, Finlàndia) - Escriptora, pensadora feminista i bloguera. Fundadora del blog MsAfropolitan sobre feminisme africà i diàspora. Nigèria-Finlàndia-Suècia/Regne Unit.

Ngũgĩ wa Thiong'o (1938, Limuru, Kenya) - Escriptor, dramaturg i assagista. Defensor de la descolonització lingüística. Va abandonar l'anglès per a escriure en kikuyu. Va viure en l'exili. Kenya/Estats Units.

Remei Sipi Maig (1952, rebola, Guinea Equatorial) - Escriptora, educadora i activista feminista africana. Fundadora de l'Editorial Mey i de l'associació E'Waiso Ipola. Guinea Equatorial/Espanya.

Santiago Zannou (1977, Bata, Guinea Equatorial) - Director de cinema i actor. Guinea Equatorial/Espanya.

Sarraounia Mangou (segle XIX, Lougou, Níger - 1899) - Reina i líder política i religiosa del poble Azna. Va resistir al colonialisme francès en la Batalla de Lougou. Níger.

Serigne Mbayé Diouf (1975, Kayar, el Senegal) - Pescador, manter i polític. Diputat de l'Assemblea de Madrid (2021-2023). Portaveu del Sindicat de Manters. El Senegal/Espanya.

Silvia Albert Sopale (1976, Sant Sebastià, Espanya) - Actriu, directora teatral i dramaturga. Fundadora i directora de Perifèria Cimarronas, primer teatre antiracista d'Espanya. Guinea Equatorial-Nigèria/Espanya.

Steve Biko (1946, Tarkastad, Sud-àfrica - 1977, Port Elizabeth, Sud-àfrica) - Activista antiapartheid, fundador del Moviment de Consciència Negra. Sud-àfrica.

Tania Safura Adam Mogne (1979, Maputo, Moçambic) - Periodista, curadora i investigadora. Fundadora de Radi Africa Magazine. Dirigeix la investigació "Espanya Negra". Moçambic/Espanya.

Thomas Sankara - Thomas Isidore Noël Sankara (1949, Yako, Burkina Faso - 1987, Ouagadougou, Burkina Faso) - Militar, revolucionari i president de Burkina Faso (1983-1987). Va impulsar reformes socials i drets de les dones. Burkina Faso.

Trifonia Melibea Obono - Trifonia Melibea Obono Ntutumu Obono (1982, Evinayong, Guinea Equatorial) - Escriptora, politòloga, periodista i doctora en Estudis Interdisciplinaris i Polítics d'Igualtat. Activista feminista i LGBTQ+. Guinea Equatorial/Espanya-Alemanya.

Vicenta Ndongo (1968, Barcelona, Espanya) - Actriu i productora. Llicenciada en Interpretació pel Institut del Teatre de Barcelona. Premi Nacional de Cultura de la Generalitat de Catalunya (2024). Guinea Equatorial/Espanya.

Wangari Maathai - Wangari Muta Maathai (1940, Nyeri, Kenya - 2011, Nairobi, Kenya) - Biòloga, ecologista i política. Primera dona africana a rebre el Premi Nobel de la Pau (2004). Fundadora del Moviment Cinturó Verd (1977). Kenya.

Winnie Mandela - Nomzamo Winifred Zanyiwe Madikizela (1936, Bizana, Sud-àfrica - 2018, Johannesburg, Sud-àfrica) - Política i activista contra l'apartheid. Coneguda com la "Mare de la Nació". Sud-àfrica.

Yast Només - Just Aliouneidine Pouye Nguema - Músic i artista. Lletres combatives i activisme cultural afroespanyol. Cofundador de diverses associacions. Guinea Equatorial.

Yinka Esi Greus (1983, Londres, el Regne Unit) - Balladora i coreògrafa de flamenc. Explora les arrels africanes del flamenc. Apareix en el documental Gurumbé: Cançons de la teua memòria negra. Jamaica-Ghana/Espanya.

Mapa d'Àfrica

Sobre les autores

Deborah Ekoka

Deborah Ekoka és d'ascendència valenciana i eQuatoguineana. Treballa com a gestora cultural, narradora oral i medidora afrocentrada, especialitzada en literatura africana i afrodescendent i educació. És cofundadora d'United Minds, espai cultural i llibreria dedicada a Àfrica i la seua diàspora a València, i del Festival Consciència Afro, que va coordinar durant tres edicions, creant un espai fonamental per a la comunitat afrodescendent a Espanya.

També va organitzar el Black Barcelona Trobada durant set edicions, i va formar part del col·lectiu Crear-te Educació Comunitària, on ha treballat en favor de l'educació en diversitat i la sanació comunitària.

Imparteix tallers i xarrades sobre literatura afro, cultura afroespanyola i diversitat ètnicorracial en institucions de tot l'Estat espanyol. És autora i editora del llibre comunitari Metamba Miago. Relats i sabers de dones afroespanyoles i del conte intergeneracional Afroutopia. Una història d'amor propi, obres que exploren la identitat i la memòria de les comunitats afro.

A més, realitza activitats culturals per a totes les edats, com el contacontes tradicional africà Ndyinga, mantenint visca la tradició oral i connectant a les noves generacions amb les seues arrels.

En el seu nou projecte EKOKA, arreplega totes les activitats i tallers amb l'experiència de més d'una dècada dins de diferents projectes afrocentrats.

@deborahékoka

Mercy Hernández Ndumba

Mercy Hernández Ndumba és il·lustradora i mare d'ascendència canària i zambiana. A través del seu treball visual, explora la maternitat i les històries quotidianes de la diàspora africana.

Publica les seues historietes i il·lustracions en Instagram, on ha creat una comunitat entorn de narratives afrocentrades, humor i reflexions sobre l'experiència de ser una mamà afrodescendent a Espanya. El seu estil pròxim i honest connecta amb persones que troben en el seu treball representació i validació.

El treball de Mercy forma part d'un moviment més ampli d'artistes afrodescendents que estan contant històries pròpies, trencant amb la invisibilització històrica i creant nous imaginaris per a les futures generacions.

@ohmercyoh

